

Danuta Kasperek

"Między irredentą a kolaboracją.
Postawy społeczeństwa polskiego
wobec zaborców", pod red.
Sławomira Kalembki i Norberta
Kasparka, Olsztyn 1998 : [recenzja]

Acta Polono-Ruthenica 5, 334-335

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

***Między irredentą a kolaboracją. Postawy społeczeństwa polskiego wobec zaborców*, pod redakcją Sławomira Kalembki i Norberta Kasparka, Olsztyn, Uniwersytet Mazursko-Warmiński 1999, 180 s.**

W ośrodkach akademickich (jeśli chodzi o problematykę dziewiętnastowieczną) zazwyczaj odbywają się sesje, których przyczyną sprawczą jest aktualna rocznica. W 1998 i 1999 były one najczęściej poświęcone wydarzeniom Wiosny Ludów (np. Rzeszów, Kraków czy Poznań), w roku bieżącym z pewnością przypominać się będzie powstanie listopadowe. Brakuje tematów omawiających z nowej perspektywy historię nowoczesną i najnowszą. W Olsztynie zrodziła się kilka lat temu idea serii konferencji wówczas pod roboczym tytułem: „Od lojalizmu do zdrady”. Udało się zorganizować je w 1997, 1998 i 1999 roku. W ostatnim roku wyszła praca będąca *de facto* pokłosiem pierwszej konferencji.

Historycy polscy swoje prace poświęcają w dużej mierze działaniom niepodległościowym w XIX i XX wieku. Ulubionymi tematami są powstania, emigracja, czołowi działacze. Wychowani w kulcie niepodległości, rozumiemy to całkowicie. Bo – jak pisze we wspaniałym „Wprowadzeniu” Sławomir Kalembka – zasadniczą sprawą dla prawidłowego rozwoju każdego nowoczesnego narodu jest posiadanie suwerennego państwa. Rozumiejąc więc przyczyny wyróżniania w polskich badaniach historycznych dziejów irredenty polskiej nawet w jego najwęższych objawach przecież trzeba pamiętać i przypominać, że – z krótkotrwałymi wyjątkami – zaangażowany był w nie tylko ułamek procenta Polaków. Zdecydowana większość była praktycznie bierna, a często wręcz obojętna wobec wąskich elit zaangażowanych niepodległościowo. I dlatego musimy podjąć ten trudny problem. Będziemy mówić też o tej części społeczeństwa polskiego, która służyła w aparacie państw zaborczych, ale nie zawsze się z nim utożsamiała.

Najistotniejsze pytanie badawcze, a jeszcze bardziej historyczno-moralne brzmi: gdzie przebiegała granica między służbą obcym, przeważnie wrogim państwom zaborczym wynikająca z przymusu, także materialnego, a wysługiwaniami się szkodliwym dla narodowego interesu? Trudne to pytanie „bo dotyczy – jak pisze S. Kalembka – nie tylko prób znalezienia sprawdzalnych kryteriów, ale i granic systemów wartości i mechanizmów ustalania skali moralnej czynów minionych pokoleń”. Ciekawa ta problematyka w współczesnej historiografii polskiej

jednak nie była do końca obecna.

W omawianym tomie Wojciech Wrzesiński (UWr.) (*Wokół pojęć: kolaboracja – lojalność – irredenta*) przedstawił zarys problemu. Stanisław Achremczyk (UWM w Olsztynie) (*Biskup Krasicki. Poddany dwóch władców*) omówił pomijany, a kontrowersyjny, okres w życiu warmińskiego biskupa. Władysław Zajewski (Instytut Historii PAN w Warszawie) (*Mit powstańczy czy antypowstańczy*) skoncentrował się na przedstawianiu wysiłku niepodległościowego, którego „demitologizacja” ma go właściwie ośmieszyć. Zbigniew Anculewicz (UWM w Olsztynie) (*Postawy dziennikarzy warszawskich wobec zaborcy w latach 1815–1915*) nakreślił obraz środowiska dziennikarskiego, zaś Andrzej Szmyt (UWM w Olsztynie) (*Józef Wysocki. Poszukiwania dróg do niepodległości*) biografie konsekwentnego niepodległościowca. Jakby zaprzeczeniem jej była postawa Józefa Przecławskiego i jego życiowe wybory (Wiesław Caban, WSP w Kielcach) (*Droga Józefa Przecławskiego do ugody z Rosją*). Janusz Jasiński (UWM w Olsztynie) (*Poczucie pruskie a polskie Gustawa Gizewiusza. W 150. rocznicę jego śmierci*) nakreślił poszukiwania i trudne odpowiedzi swego bohatera w kwestii narodowej. Urszula Kalembka (UMK w Toruniu) (*Ogląd emigracyjny możliwości współpracy Polaków z Rosją w latach 1846–1862*) prezentuje krytyczny stosunek wychodźstwa do pomysłów pokojowego ułożenia stosunków z Rosją. Eugeniusz Niebelski (KUL) (*Karol Krysiński – powstaniec i panslawista*) skoncentrował się na „nietypowej” biografii, przejścia z pozycji irredentystycznych do panslawizmu, który w XIX wieku był traktowany jako przedsiönek zaprzaństwa. Witold Ludwиковski – magistrant prof. Jana Sobczaka – w swoim artykule (*Polscy generalowie w armiach zaborczych*) zarysował drogi awansu tej grupy społecznej. Jan Konefał (KUL) (*Prace Ligi Narodowej nad uobywateleniem społeczeństwa polskiego w zaborze rosyjskim w latach 1893–1914*) przedstawił zapomniany epizod walki o duszę chłopca polskiego, głównie na Podlasiu. Jan Sobczak (UWM w Olsztynie) (*Próba pojednania polsko-rosyjskiego u schyłku XIX wieku*) opisał nadzieję, przebieg i rozczarowania Polaków wobec wizyty młodego cara Mikołaja II w Warszawie. Artykuł Marka Przeniosła (WSP w Kielcach) (*Chłopi Królestwa Polskiego wobec Legionów (1914–1916)*) ukazał – bez ideologicznych i literackich mitów – stosunek chłopów do kwestii narodowej w omawianym okresie.

Danuta Kasperek